

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ І СХІДНОЇ ЄВРОПИ В ПЕРІОД ЗАГОСТРЕННЯ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

У статті проаналізовано досвід стимулювання прямого іноземного інвестування в період загострення економічної кризи в країнах Центральної та Східної Європи та запропоновані практичні рекомендації щодо активізації іноземного інвестування в економіку України за умов сучасної фінансової кризи.

Останнє десятиліття характеризувалося високими темпами зростання обсягів іноземних інвестицій у світовій економіці. І, як показує практика, активне іноземне інвестування спроможне виступати важливим чинником піднесення національних економік та їх ефективної участі у міжнародному поділі праці.

Пряме іноземне інвестування є найбільш актуальним для наших умов, що й обумовлює в дослідженні звернення на нього основної уваги, оскільки воно переважає в Україні та у країнах Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) і передбачає трансфер технологій, ноу-хау, людських ресурсів, управлінських навичок, підготовку персоналу, тобто здатне суттєво позитивно впливати на економіку країни-реципієнта.

На особливу увагу пряме іноземне інвестування заслуговує ще й з огляду на сучасну світову фінансову кризу, котра справила масштабний вплив на світову економіку в цілому, на економічні системи переважної більшості сучасних держав та на окремі сфери цих систем, зокрема — на інвестиційну. Доволі сталий (а для України період 2005—2007 рр.) й інтенсивний інвестиційний розвиток змінився на такий же спадний інвестиційний тренд. Обсяги вилученого інвестиційного капіталу практично у всіх розвинених країнах перевищують обсяг залученого. За відсутності достатніх інвестиційних ресурсів показники економічного зростання більшості країн світу в 2008 та переважної більшості у 2009 роках матимуть, очевидно, від'ємні значення.

В таких умовах пошук методів та способів інтенсифікації, відновлення інвестиційних процесів є актуальним не лише в теоретико-пізнавальному, але й у практичному аспекті завданням.

Проблеми іноземного інвестування у вітчизняній економічній науці висвітлені у працях І. Бланка, О. Гаврилюка, В. Гейця, Б. Губського, М. Долішнього, С. Захаріна, О. Колосова, І. Лукінова, Д. Лук'яненка, І. Малога, Ю. Макогона, В. Новицького, Ю. Пахомова, А. Пересади, А. Румянцева, С. Реверчука, А. Семенова, С. Соколенка, І. Тивончука, А. Філіпенка, С. Юрія та інших. Істотним є внесок А.Поручника, В.Сухарського та Н.Татаренко у дослідження розвитку теорії іноземного інвестування. Важливі наукові ідеї щодо іноземного інвестування відображені у працях М. Туган-Барановського.

Серед зарубіжних дослідників, які внесли значний вклад у розвиток теорій міжнародного інвестування, потрібно назвати Р. Вернона, С. Гаймера, Е. Грехема, Ч. Гіла, Ч. Кіндлебергера, П. Кругмана, Ф. Мьолерс, Ф. Нікербокера, М. Портера, А. Ругмана тощо. Узагальнення існуючих теорій здійснено у працях Дж. Данінга. Різні аспекти впливу інвестування на приймаючу економіку розкрито у працях Ф. Рута та Дж. Майєра.

У світовій економіці у 2006—2008 рр. розгорнулася найглибша після Великої депресії фінансово-економічна криза. Основними причинами її виникнення стали: криза на ринку іпотечних кредитів США (обсяг іпотечних цінних паперів тут зріс до 10—12 трлн дол. США), зростання обсягу спекулятивних операцій з деривативами (світовий ринок деривативів оцінюється у 600 трлн дол. США), нестабільність світового валютного ринку, підвищення світових цін на енергоносії і продовольство (за даними Світового банку з 2003 р. до середини 2008 р. світові ціни на нафту зросли на 320%, на продовольство — на 138%) [1]. Кредитна криза переросла у глобальну кризу, внаслідок якої банки та інші фінансові інститути втратили значну частину активів, скоротилися обсяги міжбанківського кредитування та кредитування приватного і корпоративного сектору, зменшилися обсяги виробництва і світової торгівлі тощо.

Можна виділити наступні етапи розвитку економічної кризи на сучасному етапі: розпочавшись у 2006 році та продовжуючись у 2007-му, в 2008 р. криза проявилася у настанні економічної рецесії в США та зниженні обсягів промислового виробництва в інших країнах, у 2009—2010 рр. прогнозується пік кризи, у 2010—2013 рр. — депресія і початок відновлення розвитку [2].

Намагаючись екстраполювати існуючі тенденції світового економічного розвитку на найближче майбутнє, зазначимо, що за песимістичним сценарієм (за оцінками експертів, його вірогідність оцінюється на рівні 10—20% [2]) передбачається поглиблення рецесії світової економіки, руйнація глобальної фінансової системи, націоналізація банків, різке зростання цін на енергоносії, загроза розгортання військових дій, економічна блокада тощо. Активна фаза кризи настане у 2015 р. і триватиме 30 років. За оптимістичним сценарієм (вірогідність оцінюється в 10—20%) передбачається незначна рецесія світової фінансової

і економічної системи. Дно кризи буде досягнуте у лютому-березні 2009 р., після чого настане незначна стагнація. До кінця 2009 р. або початку 2010 р. ймовірно повернення до нормального зростання. За реалістичним сценарієм (вірогідність оцінюється в 60—80%) передбачається повільне, але тривале падіння, досягнення дна протягом другої половини 2009 р. або першої половини 2010 р., стагнація упродовж 1—1,5 року, повільне повернення до зростання у 2011 р.

За прогнозом МВФ, зростання світового ВВП у 2009 р. становитиме 0,5%, у 2010 р. — 3%. ВВП США зросте на 0,1%, Франції — на 0,2%, Японії — на 2,5%. ВВП Німеччини залишиться на рівні 2008 р. ВВП Італії та Великобританії — зменшиться на 0,1—0,2%, країн СНД — на 0,4%, Російської Федерації — на 0,7%. Зростання ВВП Китаю та Індії уповільниться (до 6,75% та 5% відповідно) [3].

За прогнозом Світового банку, зростання світового ВВП у 2009 р. становитиме 0,9% з урахуванням економічного спаду у розвинутих країнах і майже двократного уповільнення темпів зростання в країнах з транзитивною економікою та країнах, що розвиваються; у 2010 р. зростання світового ВВП становитиме 3%. Обсяг світової торгівлі у 2009 р. скоротиться на 2,1%, у 2010 р. — зросте на 6% [4].

За прогнозом ООН, зростання світового ВВП у 2009 р. уповільниться до 1%. ВВП розвинутих країн скоротиться на 1,5%. У країнах, що розвиваються, зростання ВВП становитиме не більше 2,7% [5].

За прогнозом Інституту міжнародних фінансів (Institute of International Finance), обсяг світового ВВП у 2009 р. зменшиться на 0,4%. Обсяг ВВП США зменшиться на 1,3%, Єврозони — на 1,5%, Японії — на 1,2%. У країнах БРІК обсяги ВВП зростатимуть (крім Росії): у Бразилії — на 1,5%, Індії — на 5%, Китаї — на 6,5%. У РФ відбудеться зменшення обсягу ВВП на 1,5%.

Виходячи з прогнозів розвитку світової економіки, очікується посилення негативних тенденцій у різних сферах міжнародного економічного співробітництва України. Зокрема, зменшення темпів зростання обсягів надходження ПІІ в економіку України (до 2012 р.) відбудеться внаслідок невирішеності проблем щодо подолання негативних наслідків фінансово-економічної кризи; збереження дефіциту фінансових ресурсів; зменшення зовнішнього попиту на продукцію українських виробників; високі ризики для вкладання інвестицій; вплив ПІІ з України, несприятлива кон'юнктура на світових ринках для підприємств-експортерів; погіршення суверенних рейтингів України провідними світовими рейтинговими агентствами.

Інвестиційні проекти із залученням іноземних інвестицій, для реалізації яких інвестори претендують на одержання додаткових пільг та гарантій, мають бути представлені лише "добросовісними" інвестиціями і належати до встановлених державною стратегією пріоритетних сфер соціально-економічного розвитку, а саме:

- мати довгострокове спрямування, орієнтуватись на високий рівень реінвестування прибутку;
- сприяти створенню нових робочих місць на підприємствах, в які здійснюються інвестиції, і в економіці України загалом;
- передбачити високий ступінь використання сировини, комплектуючих, обладнання українського виробництва;
- орієнтуватись на раціональне використання сировинної бази України і зниження імпортозалежності;
- сприяти розвитку експортного потенціалу;
- сприяти технологічному та інноваційному розвитку країни, впровадженню сучасних ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій;
- пом'якшувати міжгалузеві та міжрегіональні диспропорції внутрішніх ринків України.

Спеціальні заходи щодо стимулювання припливу іноземних інвестицій мають передбачати:

- зниження рівня оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями при перевищенні певного розміру інвестицій, збільшенні зайнятості;
- введення більш жорсткого регулювання процесу репатріації капіталу — часової відстрочки від вступу підприємства до ладу до початку репатріації прибутку, обмеження частки, дозволеної для репатріації тощо;
- розвиток практики надання гарантій під іноземні кредити та страхування ризиків комерційними банками та їхніми об'єднаннями через створення для цього належної інфраструктури;
- розробку дієвих механізмів публічного контролю над наслідками діяльності іноземних інвестицій, вкладених на пільгових умовах, дотримання інвестиційних зобов'язань. Запровадження персональної відповідальності урядовців за терміни і напрямки використання іноземних інвестицій, по яких надано пільги, а також широке інформування про це громадськості;
- запровадження обов'язкового контролю за походженням інвестицій, вивчення надійності інвестора, введення обмежень на вік фірми-інвестора та інших показників його надійності щодо інвестицій, які претендують на здобуття пільгових умов;
- вжиття постійних зусиль для зміцнення міжнародного іміджу країни, широке розповсюдження інформації про її виробничий, технологічний, ресурсний потенціал та інвестиційні перспективи.

Застосування названих концептуальних положень повинне сприяти встановленню партнерських стосунків української держави із зарубіжними інвесторами, переведенню їх в режим економічного прагматизму та усвідомленню взаємopoваги економічних інтересів, цінностей та пріоритетів.

Таким чином, з метою заохочення іноземного капіталу країни Центральної та Східної Європи здійснюють заходи покращення інвестиційного клімату. По-перше, це створення загальних економічних, політичних та правових умов для надходження іноземних інвестицій в економіку країни, тобто не робиться різниці між іноземним та національним капіталом. Єдиними спеціальними правовими інструментами, які регулюють діяльність іноземних інвесторів в країні, є міжнародні угоди з іноземних інвестицій, які можуть надавати на основі взаємності деякі додаткові пільги іноземним інвесторам, зокрема угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій та угоди про уникнення подвійного оподаткування. По-друге, це створення правового режиму, який би базувався на наданні додаткових пільг іноземному інвестору і тим самим заохочував його до капіталовкладень у вітчизняну економіку. Стимулами інвестування в цьому випадку виступають політика і дії приймаючого уряду, спрямовані на збільшення доходів іноземних інвесторів понад ті, які б вони отримали за відсутності такої політики та практичної діяльності.

Обсяг іноземних інвестицій в економіку України є вкрай низьким, і за останній рік можна спостерігати зниження інвестиційної активності, незважаючи на те, що потреба української економіки в інвестиційних ресурсах становить не менше 40 млрд доларів США. Державна політика щодо іноземних інвестицій є недосконалою і потребує змін.

Література:

1. Міністерство фінансів Угорщини — www.p-m.hu/enghome.htm.
2. International Monetary Fund // www.imf.org
3. World Bank // www.worldbank.org
4. United Nations // www.un.org
5. Institute of International Finance // www.iif.com/

Стаття надійшла до редакції 15.01.2009 р.